

NYHETER

NORDISK FÖRINTELSEHISTORIA

Motståndsmannen Georg W Fossums bild hittades på 1990-talet och är den enda som finns på de 529 norska judar som lämnade Oslo på båten Donau den 26 november 1942. Slutdestinationen var förintelselägret Auschwitz och mer än hälften gasades ihjäl direkt.

FOTO: GEORG W FOSSUM/SCANPIX/NORRGE/TT

Förintelseresor till Norge ska ge en ny syn

■ Polen och Auschwitz förvisso, men nu ska svenska skolor ledas av resor i Förintelsens fotspår även till Norge. I veckan fick Voksenåsens kulturcentrum utanför Oslo Micael Bindefeldts stipendium till minne av Förintelsen.

Anna Florén, programchef på Voksenåsens kulturcentrum i Oslo.

Totalt deporterades nästan 800 norska judar till Polen och Tyskland. Knappst 40 av dem överlevde.

Några av dem som trots allt klarade sig undan deporteringarna var de judiska bröderna som trädgårdsmästaren Rolf A Syversen hittade i sitt växthus i Oslo i oktober 1942.

Syversen, senare skjuten av nazisterna, bestämde sig för att tillsammans med tre andra organisera en räddningsaktion med hjälp av firmans lastbilar. Under sju veckor vintern 1942 körde man skytteltrafik och lyckades transportera mellan 600 och 1000 normänn till gränsen mot Sverige. Hur många som hjälptes totalt är oklart, men cirka 350 av dem hade judisk härkomst.

Människorna gömde sig bakom potatisäckar, barnen hölls tysta med hjälp av sömmedel. Gränsen passerades i de flesta fall till fots – ofta till Värmland. – Våldigt många gånger hamnade människor av en slump i hjälpverksamheten. De ställdes inför ett val: ska jag hjälpa och riskera mitt eget liv, eller ska jag låta bli? Det fanns ju inga färd-

ga system för det här, säger Anna Florén, programchef på Voksenåsens.

Voksenåsens kulturcentrum ligger vackert beläget utanför Oslo. Norska staten gav det 1955 som ett tackför hjälpen- under-kriget- glåva till Sverige och hit ska nu svenska skolor ledas av resor till Norge. Micael Bindefeldts stipendium till minne av Förintelsen.

Kanske kan kunskap om Förintelsen utifrån de norska judarnas historia ge ett annat perspektiv på Sveriges roll under andra världskriget, tror Anna Florén. Gränsen mot Sverige blev ju nödtvungen, men den kunde också vara stängd, säger hon.

Fram till våren 1942 var det svårt att få uppehållstillstånd i Sverige. Att vara av judisk börd räknades inte som asylskäl och bedömningen vid gränsen var godtycklig. Det finns exempel på judar i Norge som försökte fly till Sverige år 1941 men som nekades inträde. Wolfinsten Leif Wolfberg – skildrad i Ola

FAKTA

Micael Bindefeldts stipendium till minne av Förintelsen

■ Årets stipendium på 650 000 kronor går till Anna Florén, programchef på Voksenåsens. Pengarna ska gå till stipendier till de skolelever som ska få göra så kallade högkomstresor. En del av pengarna – 100 000 kronor – ska dock användas till en särskild resa för "en handplockad grupp med unga svenskar som uppfattas som morgondagens makthavare".

■ De 30 deltagarna ska utses av stiftelsens tillsammans med Voksenåsens.

■ "Det är unga ledare på väg upp, journalister, akademiker och representanter från näringslivet, influerare, artister", säger Anna Florén.

■ Micael Bindefeldt hoppas att årets stipendium ska resultera i att fler får kunskap om nordisk förintelsehistoria.

■ "Inte ens jag själv som är jude, och som har en mormor som kom från en stor judisk familj i Trondheim, kände till omfattningen av deportationerna av norska judar och att en tredjedel av Norges judar deporterades till koncentrationsläger."

Micael Bindefeldts mormor kom från en stor judisk familj i Trondheim.

Larsmos essäbok "Djävuls-sonaten" – var en av dem. Han deporterades sedan till Auschwitz men lyckades överleva.

Den 26 november 1942 deporterade nazisterna 529 norska judar ombord på båten Donau. Från den polska hamnen Stettin gick resan till Auschwitz där mer än hälften av dem gasades ihjäl direkt.

Deporteringen från Norge blev årets mest uppmärksammade nyhet i Sverige och efter den blev det också möjligt för norska judar att få asyl i Sverige.

Tanken med högkomstresorna är – förutom kunskap och utbildning – att få svenska elever att reflektera över det personliga ansvaret hos den som står bredvid, enligt Anna Florén.

Vilka perspektiv på Sveriges roll under andra världskriget är det då som betonas?

– En nyansering, det är så lätt att fastna i ett historiskt narrativ om att Sverige gjorde det jättebra och räddade alla, eller att Sverige tillät permitenttrafik och agerade helt förfärligt. Det faktum att Sverige var neutralt gjorde att över hälften av de norska judarna hade någonstans att fly. Men det var inte bara gott, det fanns också svårigheter, och det kunde vara godtyckligt. Så tillfälligheter kunde avgöra om du levde eller dog. TT

ERIKA JOSEFFSON

SAMERNAS NATIONALDAG

"Måste bli en nationalscen"

■ Imorgon söndag firas samernas nationaldag men på Giron Sámi Teåhter råder besvikelse. Trots är av förberedelser har regeringen inte utnämnt teatern till nationalscen.

Redan i dag har Giron Sámi Teåhter ett nationellt uppdrag – vilket betyder att man ska turnera med sina uppsättningar utifrån en budget på cirka åtta miljoner kronor – varav sex kommer från sametinget.

Arbetet med att göra Giron Sámi Teåhter till nationalscen, med statlig direktfinansiering – vilket den samiska teatern i Norge redan har – har pågått åt allvar sedan 2017.

– Vi har verkligen varit självkritiska och synat vad som behövs, vi hade gjort "allt by the book" och varit konstant kontakt med tjänstemännen på kulturdepartementet, säger teaterchefen Åsa Simma, som har levererat en treårig pilotstudie om hur teatern skulle kunna arbeta som nationalscen.

I höstas var hon också "ganska trygg" i sin förvisning om att det nya uppdraget skulle finnas med i statsbudgeten – vilket

det i slutändan inte gjorde. Dåvarande kulturminister, Amanda Lind (MP), framhöll vid sin avgång att regeringen i stället hade satsat på minoritetsspråk, samt beslutat att tillsätta en sanningsskommission för att utreda statens politik gentemot det samiska folket.

Sedan dess har Åsa Simma besökt riksdagens kulturutskott och också haft en ledamot från Moderaterna på besök. Teatern har även uppvaktat landshövdingarna i de fyra Norrlandslänerna.

– Vi bemöts väldigt positivt. Alla säger att "det här är så självklart, ni har redan visat vad ni går för". Men på något sätt är det någon som håller i nyckeln till kassan, säger Åsa Simma som nästa vecka ska diskutera frågan med kulturminister Jeanette Gustafsdotter (S) som besöker Kiruna.

Målet med att ha en nationalscen är också att utveckla det samiska uttrycket och en filosofi som har med det samiska att göra, förklarar Åsa Simma.

– Det skulle vara en stor nytta för Sverige. Vi gör också mycket mer än teater, vi utbildar barn för att de ska kunna vara röstkäddspelare på dubbdade filmer, säger Åsa Simma och nämner "Prost" som ett exempel.

Innan Amanda Lind lämnade sitt uppdrag som kulturminister i höstas sade hon till TT att "Miljöpartiet stödjde tanken på en samisk nationalscen".

När det gäller arbetet med den kommande sanningsskommissionen blir nästa steg att tillsätta en ordförande, uppger den nuvarande kulturministern, Jeanette Gustafsdotter (S), något som ska ske i dialog med sametinget.

Giron Sámi Teåhters verksamhet beskrivs hon som "väldigt viktig" men utan att lova att teatern blir nationalscen.

– Vi är redo att se över om teatern kan utvidgas eller stärkas, exakt hur ber jag att få återkomma till. Jag kommer att diskutera detta under besöket nästa vecka. TT

ERIKA JOSEFFSON

FAKTA

Giron Sámi Teåhter

■ Etablerades 1992 och har som mål att göra två eller tre egna produktioner per år. Har scen och lokal i Kiruna. Verkar med den samiska kulturen och identiteten som grund.

"Om vi nu måste trappa ner på vår konstnärlighet på grund av att jag inte har pengar är jag inte intresserad längre. Då tar jag ett annat jobb" säger teaterchefen Åsa Simma. FOTO: JESSICA GONWIT